

ПО ВЪПРОСА ЗА МОДЕЛИТЕ ЗА АНАЛИЗ НА РИСКА ОТ ТЪРГОВСКА НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО

Росица Иванова
Rosi_Ivanova@abv.bg

**УНСС, катедра “Счетоводство и анализ”
София, студ.град “Христо Ботев”, бул. “8-ми декември”
БЪЛГАРИЯ**

***Ключови думи:** финансово равновесие, търговска несъстоятелност, фалит, анализ, методика*

***Резюме:** Въпросът за риска от търговска несъстоятелност и фалит на всяко едно предприятие е актуален на всички етапи от неговото развитие. Важен елемент на общата методика за анализ на финансовото състояние на предприятието е анализът и оценката на риска от търговска несъстоятелност и фалит. На базата на съответни показатели, определени въз основа на информацията в различните елементи от състава на финансовите отчети се анализират финансовите резултати, финансовото състояние, ефективността от целокупната дейност, паричните потоци, финансовото равновесие и риска от търговска несъстоятелност и фалит на предприятието. Нарушаването на финансовата устойчивост и финансовото равновесие на предприятието е предпоставка за възникване на риск от търговска несъстоятелност.*

Обект на изследване в разработката са различните модели за анализ на риска от търговска несъстоятелност и фалит на предприятието и възможностите за приложението на някои от тях в стопанската практика в страната.

Предмет на изследването са възможностите за обвързване на системата на финансово равновесие, респ. на неговото нарушаване, с анализа на степента на риск от търговска несъстоятелност и фалит на транспортното предприятие.

Целта на изследването е да се достигне до разширяване на системата за финансово равновесие посредством интегрирането в нея на методиката за анализ на риска от търговска несъстоятелност и фалит на предприятието.

ВЪВЕДЕНИЕ

Въпросите за финансовата устойчивост, финансовото състояние, ефективността на бизнеса, ликвидността, платежоспособността и риска от търговска несъстоятелност и фалит са в основата на финансовия мениджмънт на предприятието. Успешното функциониране на предприятията и продължаването на тяхната дейност в условията на пазарно стопанство предполага и изисква перманентно анализиране, оценяване и прогнозиране на степента на риск от търговска несъстоятелност и фалит.

Финансовото равновесие на предприятието е система от елементи, между които са налице обективно съществуващи взаимовръзки. Като елементи на тази система

разглеждаме финансовата устойчивост, рентабилността и ликвидността на предприятието. Системата на финансово равновесие е отворена. Могат да се добавят и отпаднат различни елементи от нейния състав, както и да се прецизират значенията на показателите, характеризиращи степента на финансова устойчивост, рентабилността, определена на различни бази и ликвидността. По наше мнение системата на финансово равновесие може и следва да се разшири посредством интегрирането на показателите за анализ и оценка на риска от търговска несъстоятелност и фалит на предприятието.

ФИНАНСОВО РАВНОВЕСИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО

Показателите за анализ на финансовото равновесие на предприятието са обобщени в таблица 1.

Въз основа на системата от абсолютни и относителни показатели за анализ на финансовата устойчивост се формират ключови условия за степента на устойчивост на предприятието. Съобразно изпълнението или неизпълнението на условията може да се даде комплексна оценка за степента на финансова устойчивост на всяко предприятие. Оценката може да бъде: много висока, висока, средна и ниска степен на финансова устойчивост, неустойчивост (криза) и вероятен фалит на предприятието.[2, с.204]

РИСК ОТ ТЪРГОВСКА НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ И ФАЛИТ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО

Институтът на търговската несъстоятелност е процесуално-правен. Той се урежда от търговското право. В България този въпрос е уреден нормативно в Търговския закон, а за неуредените в него отношения се прилага Гражданският процесуален кодекс.

Търговската несъстоятелност е съдебно производство на универсално принудително изпълнение за удовлетворяване кредиторите на търговец (предприятие) – длъжник, който е неплатежоспособен или свръхзадължен.

Производството по търговска несъстоятелност на предприятие-длъжник се открива при наличието на два вида предпоставки: материално-правни и процесуални. Материално-правните предпоставки означават наличието на търговско качество и на неплатежоспособност или свръхзадължнялост на предприятието-длъжник. Неплатежоспособността е обща предпоставка за всички видове предприятия, а свръхзадължнялостта – само за капиталовите търговски дружества.

Фалитът е обявяване от съда, че предприятието е неплатежоспособно, т.е. то не е в състояние да изплати своите задължения. По същество фалитът позволява на предприятието - длъжник да погаси своите дългове посредством разпределянето на активите между кредиторите. Декларираното състояние на фалит може да бъде поискано или заведено от самото предприятие, или от кредиторите с цел обезщетение на част от дължимото им.

Определен интерес представляват моделите за анализ на риска от търговска несъстоятелност и фалит на предприятията. В световен мащаб са разработени множество модели за анализ, посредством които може да се прогнозира състоянието на неплатежоспособност на предприятията (нефинансови и финансови) и степента на риск от обявяването им в несъстоятелност и фалит. Тези модели са разработени от учени от различни страни и са приложими за конкретни икономики и условия. Моделите са обект на изследване и в редица публикации на български автори - В.Касърова, Р.Димитрова, Р.Иванова, М.Тимчев, Л.Тодоров, А.Делев и др. Някои от тези модели систематизираме в таблица 2. [1]

Таблица 1

Показатели		
Финансова устойчивост	Рентабилност	Ликвидност
I. Абсолютни показатели:	1. Общи активи	1. Обща ликвидност
1. Собствен капитал	2. Производствени активи	2. Бърза ликвидност
2. Собствен капитал и пасиви	3. Инвестиран капитал	3. Незабавна ликвидност
3. Собствен капитал и дълготрайни активи	4. Собствен капитал	4. Абсолютна ликвидност
4. Постоянен капитал и дълготрайни активи	5. Разходи – брутна и нетна рентабилност	5. Ликвидност на приходите
5. Нетен оборотен капитал	6. Себестойност	6. Ликвидност на капитала
6. Смесено финансиране на обичайната дейност	7. Приходи – брутна и нетна рентабилност	7. Ликвидност на нетния паричен поток
7. Финансиране на обичайната дейност чрез дългосрочни източници	8. Приходи от продажби – брутна и нетна рентабилност	8. Интервален измерител
II. Относителни показатели:		
8. Показатели за капиталова структура:		
а) коефициент на автономност		
б) коефициент на финансова зависимост		
в) коефициент на финансова автономност		
г) коефициент на задлъжнялост		
д) коефициент на привлечения капитал		
е) коефициент на финансово напрежение		
9. Коефициент на финансиране на дълготрайните активи		
10. Коефициент на финансиране на краткотрайните активи		
11. Коефициент на задлъжнялост на база нетен дългов капитал		
12. Коефициент на абсолютна ликвидност		

Използването на различните модели за анализ на риска от търговска несъстоятелност и фалит на предприятията в стопанската практика в България е свързано с редица особености, по-важни от които са: 1) моделите са разработени по-данни от конкретна икономика в определен период; 2) наблюдават се методологически и терминологични различия във финансовите отчети на предприятията в различните

Таблица 2

Модел	Година
I. Модел за САЩ	
1. Модел на Бийвър	1966
2. Модел на Алтман – използват се и в други страни	
а) двуфакторен модел	1968
б) петфакторен модел за публични дружества	1968
в) петфакторен модел за непублични стопански предприятия	1973
г) коригиран петфакторен модел	2000
д) четирифакторен модел за непублични стопански предприятия	1974
е) седемфакторен модел	1977
ж) модел за развиващите се страни	2006
3. Модел на Дийкън	1972
4. Модел на Олсон	1980
5. Модел на Фулмър	1984
6. Модел на Завгрен	1985
II. Модел за Канада	
1. Модел на Гордън Спрингейт	1978
2. Модел на Алтман, Байдия и Рибейро Диаш	1979
3. Модел на Алтман и Льовали	1980
4. Модел на Бориц, Кенеди и Сун	1980
5. Модел на Лъого и Вероно	1986
6. Подобрен модел на Бориц, Кенеди и Сун	2007
III. Модел за Бразилия	
1. Модел на Силва	1982
2. Модел на Сан Висенте и Минарди	1998
3. Модел на Скарпел и Милиони	2002
4. Модел на Гимараеш и Морейра	2008
IV. Перу – модел на Монталван, О'ший, Делгадо и Ямаширо	2011
V. Модел за страните от Азия	
1. Китай – модел на Алтман, Еом и Ким	2007
2. Япония – модел на Ком (1982); модел на Ширата	1998
3. Корея - модел на Алтман, Еом и Ким	1995
4. Виетнам – модел на Йен и Хиеп	2014
5. Тайван – модел на Ко, Блохер и Лин	2001
6. Тайланд – Лексрисакул и Еванс (2005); Пулсири и Сукханапфибарн	2009
7. Малайзия – Баргава, Думбелаар и Скот (1998); Лоу, Нор и Ятим	2001
8. Пакистан – модел на Абас и Рашид	2011
9. Иран – модел на Етемади, Ростами и Дехкорди	2008
VI. Модел за страните от Европа	
1. Великобритания и Северна Ирландия – Модел на Лис	1972
2. Великобритания – модел на Тафлър и Тишоу	1982
3. Франция – модел на Коно и Олдер	1979
4. Португалия – модел на Перейра Леал и Карлош Сантош	2007
5. Италия – модел на Дел'Акуа и Брамбиля (2012); модел на Сенсини	2015
6. Швеция – модел на Язданфар и Нилсон	2008
7. Холандия – модел на Бълдърбийк	1979
8. Русия:	
а) двуфакторен и трифакторен модели на Федотов	1995

б) модел на Сайфулин и Кадиков	1996
в) модел на Давидова и Беликов	1999
г) модел на Луговская	2010
9. Украйна – модел на Мартиненко (2000); Гриценко, Боярко и Губар	2009
10. Полша – Масчинска (1994); Хамрол, Чайка, Пиехоцки (2004); Кралицек	2012
11. Чехия – Нормайерови (2005), Синек (2011); Карас и Режнакова	2013
12. Словакия – модел на Храстинова (1998); модел на Гурчик	2002
13. Унгария – модел на Вараг	1005
14. Естония – Т - модел и Е - модел	2012
15. Латвия – модел на Воронова	2012
16. Румъния – модел на Байлещеану (1998); модел на Йон Ангел	2001
17. Сърбия – модел на Станишич, Миздракович и Кнежевич	2013
18. Хърватия – модел на Ивица Перван, Мая Перван и Бруно Вукоя	2011
19. Гърция – модел на Граматикос и Глобос	1984

страни; 3) налице са разлики в счетоводното отчитане, породени както от различните подходи, заложи в счетоводните стандарти, така и от търговското и счетоводно законодателство на различните страни. Например – неразпределената печалба в моделите на Алтман, както и в други модели, по смисъл, съдържание и начин на определяне се различава от българското законодателство и стопанската практика в страната; 4) за публичните дружества се наблюдава разлика между балансовата и пазарната стойност на собствения капитал; 5) в моделите не се взема под внимание инфлацията и нейното влияние върху финансовото равновесие на предприятията, респ. неговото нарушаване; 6) теглата на отделните коефициенти са определени, в повечето случаи, за развита икономика.

Моделите за анализ на риска от търговска несъстоятелност и фалит на предприятието не трябва да се абсолютизират. Причината за това са две важни обстоятелства. Първото от тях е, че в различните модели се използват различен брой фактори, оказващи влияние върху формирането и динамиката на резултативния показател (функцията), характеризиращ степента на риск от търговска несъстоятелност и фалит на предприятието, а второто е - използваните фактори в моделите описват различни аспекти, в повечето случаи качествено различни, характеризиращи целокупната дейност на предприятията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Направените изследвания дават основание на автора да обоснове своето становище относно възможността и необходимостта от интегриране на анализа на риска от търговска несъстоятелност и фалит на предприятието в общата методика за анализ на неговото финансово равновесие. Основанията за това са следните:

1) В различните модели за анализ на риска от търговска несъстоятелност и фалит се използват фактори, които по същество са резултативни показатели, характеризиращи финансовата устойчивост, рентабилността и ликвидността на предприятието. Това означава, че с успех тези показатели могат да се обвържат в една обща система, характеризираща финансовото равновесие на всяко предприятие.

2) В почти всички модели място намират показателите, дефиниращи структурата на капитала. Тези показатели заемат ключово място в системата от относителни показатели за анализ на финансовата устойчивост на предприятието.

3) В повечето от моделите се използват показатели, характеризиращи обръщаемостта на активите и капитала. Чрез метода на детерминираното факторно моделиране на изходните формули за рентабилност на бази активи, капитал и собствен

капитал се достига до модели за анализ на рентабилността във връзка с обръщаемостта на активите и капитала, ефективността от използването на активите и капитала, и рентабилността на база приходи. Посоченото показва, че е налице обективна връзка между рентабилността и риска от търговска несъстоятелност и фалит на предприятието.

4) Налице е обективна връзка между ликвидността, в качеството ѝ на показател за краткосрочна платежоспособност, и степента на риск от неплатежоспособност, търговска несъстоятелност и фалит на предприятието.

Литература

[1] Делев А.В., Българските публични дружества в условията на финансова криза, дисертационен труд, ЮЗУ Благоевград, 2016.

[2] Иванова Р.Н., Анализ на финансовото състояние на предприятието, ИК - УНСС, София, 2015.

[3] Чуков К.П., Р.Н.Иванова, Финансово-стопански анализ, ИК – УНСС, 2014.

ABOUT THE MODELS FOR ANALYSIS OF RISK OF ENTERPRISE'S INSOLVENCY

Rositsa Ivanova

Rosi_Ivanova@abv.bg

UNWE, department "Accounting and analysis"
Sofia, student city "Hristo Botev", Boulevard "December 8"
BULGARIA

Key words: *financial equilibrium, risk of insolvency, bankruptcy, analysis, methodology*

Abstract: *The matter of risk of insolvency and bankruptcy of every enterprise remains topical at each stage of its development. The analysis and assessment of risk of insolvency and bankruptcy is an important element of the common methodology for analysis of the enterprise's financial position. The financial performance, the financial position, the efficiency of the overall activity, the cash flows, the financial equilibrium and the risk of insolvency or bankruptcy of the enterprise are analyzed on the basis of the respective indicators identified according to the information contained in different parts of the financial statement. The upset of the financial stability and financial equilibrium of the enterprise is a prerequisite for occurrence of risk of insolvency.*

This paper studies the different models for analysis of the risk of insolvency and bankruptcy of the enterprise and the options for applying some of them in the economic practice of the country.

This study highlights the opportunities for binding the system of the financial equilibrium, of its disturbance, respectively, with the analysis of the enterprise's insolvency or bankruptcy risk exposure.

This study is aimed at expanding the system of financial equilibrium by means of integrating the methodology for analysis of the risk of insolvency or bankruptcy of the enterprise.